

Cserti Csapó Tibor

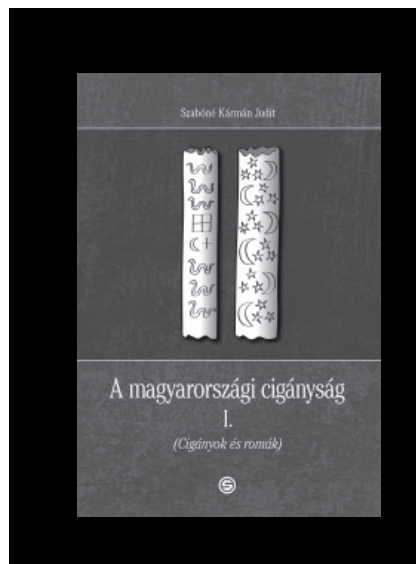
Új tankönyv a cigányság történetéről

Szabóné Kármán Judit: A magyarországi cigányság I. (Cigányok és romák)

Szabóné Kármán Judit: A magyarországi cigányság I. (Cigányok és romák) című kereken 400 oldalas, keménytáblás kötésű, igényesen kivitelezett könyve a Semmelweis Kiadó gondozásában jelent meg 2016 végén.

Már a könyv címadása is jelzi a szerző szándékát: valamiféle nagy, összegző áttekinthető munkát ígér; s bár aztán előszavában kicsit szűkebbre húzza a megcélzott témakört (arra vállalkozik, hogy hallgatóit, olvasóit, mintegy idegenvezetőként a cigányság történetébe kalauzolja el) ez a szintetizáló és áttekinthető szemlélet végig meghatározza az írást, s olvasója számára tekintélyes mennyiségű tudásbázist nyújt át.

A cigányság történetének feltárásával, forrásaival, s leírásával foglalkozó szakirodalom rendszerezése a szerző közel két évtizedes gyűjtő és elemző munkájának eredménye. Egyetemi oktatóként, a cigányság társadalmi integrációja iránt elkötelezett szakemberként, s a Pécsi Tudományegyetem romológia szakának első végzett romológusai közt szerzett szaktudása, s a szakirodalom áttekinthető, rendszerező elkötelezettsége határozza meg Szabóné Kármán Juditnak azt a téma iránti hozzáállását, ami áthatja ezen kötetét is. Meghatározó ez a romológus attitűd a forrásválogatásban, a szövegkezelésben, a szemléletben. A szerző a cigány népeségről alkotott tudás számos diszciplína megközelítéseiből képezett korpuszában mozog. E könyvben is a történetírástól (értelemszerűen az írás legmeghatározóbb és leghangsúlyosabb eleme ez lesz) kénytelen átkalandozni az összehasonlító nyelvészet, a populációgenetika és egészségtudomány, a politológia, esetenként a művészetelmélet tudományterületeire is. Tán ezért is helyes választás ez az idegenvezetői szerepkör, hisz felismeri Kármán Judit, nem lehet valaki egyszerre minden egyes diszciplínában kellően

jártas. Hasonló ez a vállalt szerep a múzeumi guide funkciójához, aki nem alkotóként, hanem interpretátorként tekint a kiállított műalkotásokra. Emiatt miközben valószínűleg a szakma szakspecifikus művelői kevésbé nóvumként, inkább érdekes összegző munkaként tekinthetnek erre a könyvre, az átlagolvasó számára nagyon hasznos kézikönyv (itiner) lehet.

A cigány népesség történetének feltárására irányuló publikációknak széles köre érhető el az érdeklődő olvasó számára. Jelentek meg írások a hivatalos történetírás azon kevés, speciális érdeklődésű kutatójának tollából, akik mély és elemző, forrásfeltárással építő tanulmányaikban mutatják be a cigány népesség történetének szakaszait, kérdéseit. De meg kell említeni a történeti témák feldolgozásának skáláján a másik végpontra elhelyezkedő azon írásokat is, amelyek az 1970-es évektől induló, a szétszóródott és talán csak a társadalmi peremhelyzet sajátosságaiban megragadható közös jegyeket felmutató cigány csoportokból a nemzetközi, de a hazai diskurzusban is egységes identitáskonstrukciók igényével, egyfajta roma nemzetteremtő folyamat részeként értelmezhető, a saját történetiség, néprajz, mitológia, csoporttudat megalkotására törekvő folyamat részeként értelmezhető inkább, s nem szakpublikációként. Ez a paletta nem csak az akadémiai – autodidakta, vagy a szakértő – dilettáns választóvonalak mentén cizellálható, de benne a nem a közösséghez tartozó kutató és az etnikus szerző, a forrásközpontúság, kontra történet központúság, az objektivitás – szubjektivitás dimenzióiban is színesedik a kínálat.

A szerző e bőséges anyag és a napjainkig tartó különböző törekvések (az akadémiai történetírás megközelítései, a szakképzett, de nem etnikus indíttatásból író szakértők megállapításai, a nemzetteremtő szándék által egyértelműen áthatott etnikus szerzők feltételezései) között igyekszik olvasóját átvezetni a cigányság több évszázados történetén az őshazától a 20. század első harmadáig, a holokausztot megelőző időszakig. Ilyen tekintetben ez a könyv nem lezárt alkotás, a szerző is jelzi, hogy egy könyvsorozat első kötetét tartjuk kezünkben, s folytatása majd tovább vezet a 2. világháború időszakának, majd a szocialista kor évtizedeinek, s a rendszerváltás környékének napjaink felé közeledve természetesen egyre több forrással és dokumentummal is alátámasztható, a 21. századi Magyarország cigányságának helyzetét erősebben befolyásoló, s ezért majd részletesebb elemzést igénylő szakaszain át.

Nem annyira a forrásfeltárás, inkább a korabeli források bázisán már megszületett értelmezések adják tehát a könyv mondanivalójának gerincét. Már az első fejezetben megjelenő alapfogalmak értelmezésénél is látjuk ezt a szintetizáló törekvést, hogy az olyan alapkérdésekkel kapcsolatban, mint *Ki tekinthető cigánynak?; A cigány vajon önálló entitás-e, vagy inkább kívülről konstruált kategória?; Etnikumról, nemzetiségről, vagy inkább egy sajátos társadalmi csoportról kell-e beszélnünk, ha a cigányokról gondolkodunk?; Hogyan kell egyáltalán nevezni e csoport tagjait?; Létezik-e egységes csoportként értelmezhető cigányság?* számos eltérő gondolkodásmódot, megközelítést tár elénk a szöveg, s nem akar ezek közt igazságot tenni, csak valamiféle rendszert teremteni az olvasó fejében. Nehéz is volna a döntőbíró szerepét felvállalnia Szabóné Kármán Juditnak, ezek a viták ma is zajlanak, s nem csak a tudomány komoly művelői közt, de e tudós kör és a roma értelmiség bizonyos csoportjainak megközelítései között is. A szerző nem akar belekiabálni ezekben a zajló vitákba, inkább ahhoz ad segítséget, hogy könnyebben megértsük, miről is szólnak ezek a küzdelmek. S hogy mennyire nehéz ez a döntés, az olvasó számára is nyilvánvaló lesz a szövegegységek érdekes szerkesztési

elve hatására, amikor is egy-egy vitakérdéssel kapcsolatban váltogatva kapjuk az eltérő „iskolák” megközelítéseit, hajlamossá téve arra, hogy azonosuljunk az éppen „megszólaló” véleménnyel, aztán majd átállhatunk gondolatban a vitapartner oldalára, s egy újabb felvetéssel ismét a kezdeti állásfoglalás felé billenti a játékos kedvű olvasót.

Számos helyen a szerző maga is segít ebben, amikor egy-egy feltárt vitás kérdéskört összegezve állást foglal (pl. ama kérdés kapcsán, hogy nemzetiség, vagy etnikum-e a cigányság, konkludálja a korábbi érveket: „törvényeink *értelmében tehát a hazai cigányság, mint etnikai csoport Magyarország államalkotó nemzetisége...*” – jelzi egyben azt is, hogy e témákban nehéz lenne általános érvényű, tudományos igényű ítéleteket hozni). Miután, mint említettük, itt nem a saját, primer forrásfeltárára és kutatásra, inkább az egyes témákban már megszületett szakirodalom összegyűjtésére és ütköztetésére alapozza a szerző azt a tapasztalati tudását, ami alapján erre vagy arra billen a mérleg, ezekkel a sommázásokkal nem minden esetben kötelező az olvasónak egyetértenie, mint ahogy valószínűleg nem tud majd azokkal a szakma teljes köre sem maradéktalanul azonosulni. Magam például fenntartásokkal fogadom, amikor a 18. század végén elinduló cigány témájú tudományos tevékenységet egy új diszciplína születésének titulálja, de valószínűleg itt sem maga az elnevezés, hanem a mögötte rejlő folyamat kibontása a lényeg, mely során Kármán Judit elénk tárja a 19. században a cigányság iránt megélnéző érdeklődéstől a nagy „triászig” tartó utat, számos, a közismertekhez képest ritkán említett szerző, publikáció említésével. Így tesz a roma származású zenészekkel, művészekkel kapcsolatban is, ezért a könyv a hagyományos értelmezett történetírás mellett gazdag kultúrtörténeti, helyenként társadalomtörténeti adalékot is elénk tár.

A munka a cigányság történetének feldolgozásában megszokott történeti szakaszolás mentén, a közismert publikációk és szerzők nagy történelmi fordulópontokhoz és sorsfordulókhoz igazodó tagolásában tárja elénk ismereteit, ezért az ezen írásokon felnőtt olvasó könnyen összevetheti, beépítheti itteni információit a már meglévő ismeretei közé. A cigány népesség történeti leírásának begyakorlott kánonját követi, s miközben felidéri az egyes történeti korszakokhoz az ilyen típusú megközelítésekben kikerülhetetlen forrásokat, – egyfajta teljességre törekedvén – kevésbé ismert, még mélyebb értelmezést is elősegítő szövegrészleteket, forrásokat is beépít írásába. Emiatt ajánljuk a könyvet széleskörű olvasásra, de leginkább a cigányság történetéről már valami alappal rendelkező olvasó számára lesz könnyen értelmezhető és kezelhető. A középiskolai és felsőfokú oktatásban kiváló segédanyagként forgathatják oktatók és diákok, s nem csak a szűken vett „romológiai” képzési körökben.